

RADOSLAV
PETKOVIĆ

Čovek koji
je živeo
u snovima

■ Laguna ■

Copyright © 1998, Radoslav Petković
Copyright © ovog izdanja 2020, Laguna

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sadržaj

Pavle u Rimu	7
Prelaz preko Stiksa	20
Teološki dijalog u savremenom okruženju (1) . .	37
Objava	40
Smanjivanje	43
Grad, svitanje	64
Hrist nad Zemunom	70
Čovek koji je živio u snovima.	76
Teološki dijalog u savremenom okruženju (2) . .	91
Umesto zaključka.	93

PAVLE U RIMU

Timotijevo svedočenje

Majci

Luka i Levi Matej su ujutro otputovali za Brindizijum, da bi tamo uhvatili neki brod za Grčku; Luka će verovatno tamo i ostati, a Levi Matej produžiti za Judeju.

Nameravali su oni i ranije da krenu, ali je njihov polazak ubrzalo ono što nam je rekao Pavlov i moj domaćin, senator Andronik. Naime, iz krugova bliskih Imperatoru do njega su doprle vesti da je Imperator sve skloniji onoj struji koja se, na Dvoru i u Senatu, zalaže da se prema nama postupi, kako oni vole da kažu, sa svom oštrinom koju zakoni nalažu. I da je samo pitanje trenutka kada će Car o tome izdati edikt.

Da je Đavo ovde umešao svoje prste stvar je, po sebi, jasna. Zašto bi u Rimu, u kojem možete slaviti svakog demona kako god vam padne na pamet, proganjali upravo i jedino nas, pitanje je na koje ljudska pamet teško može dati odgovor – mada zagovornici proganjanja pričaju o nama svašta, počev od toga da krademo decu da bi je jeli na našim gozbama – u šta, koliko mi je poznato, osim proste svetine,

niko ozbiljan ne veruje – do opakije optužbe sa kojom se pred Carem zapravo i maše, da mi ne odajemo dužnu poštu njegovim kipovima, što predstavlja uvredu rimske države, a to je, opet, najopasnija optužba koja vas u Rimu može snaći.

Bilo kako bilo, našeg domaćina, senatora, neki je njegov prijatelj upozorio da bi za nas bilo najbolje da se iz Rima sklonimo; i senator nam je upozorenje preneo.

Pavle se zahvalio. Ali, rekao je odmah, moje mesto je ovde, u Rimu; tu sam određen da širim Božiju reč – što, shodno svojoj slabosti, činim već neku godinu – i ostaću tu dok me ne snađe Božija volja.

Levi Matej i Luka su se složili. Ostaće i oni.

Ne, kazala odlučno Pavle. Nemojmo brkati Božiju volju i ludost; neko u Rimu treba da ostane, makar stradao, to je jasno; ali ne treba da svi stradaju. Vaše je mesto drugde i tamo treba da idete.

Blagosloveni su oni koji dolaze u ime Božije sa Rečju Božijom; i meni je podarena nezasluzena milost da sret-nem neke od njih – ovu trojicu između ostalih – i svakako je posledica moga greha što mi se učinilo da su Levi Matej i Luka ove reči dočekali sa nekakvim stidom, ali i vidljivim olakšanjem.

Dobro, kazao je Levi Matej. Ja ionako ne znam kako da razgovaram sa ovim ljudima ovde i oni su meni pomalo strani; treba da se vratim u Judeju, svojim, gde mogu biti od neke koristi.

A Luki je mesto u Grčkoj, zaključio je Pavle. Tamo već dugo nema nikoga od nas.

Tako je stvar bila rešena a senator Andronik je odlučio da priredi nekakvu gozbu uoči polaska njih dvojice.

Čime da vas poslužim, upitao je Pavla.

Nemojmo sablažnjavati Levi-Mateja, odgovorio je Pavle.

Što je bio prilično složen i nikako sasvim udovoljiv zahtev. Levi Matej se držao najstrožih propisa što se jela tiče, a pio je isključivo vodu, za razliku od Pavla koji bi jeo sve što bi se ponudilo, mada umereno, a ne bi odbio ni čašu vina. No, to nije bilo tako teško urediti; veći problem bio je naš domaćin kome ovo Pavle nije mogao objasniti.

Andronik je bio paganin. Kao svojevremeno i Petar, Levi Matej nije lako prihvatao pagane, mada su, posle svih Pavlovih ubeđivanja, pristali da ih primaju kao sebi ravne – ako se pokrste. Ali Levi Matej je bio iskren kada je kazao da ne razume ljude u Rimu – ne samo zato što nije razumevao njihov jezik – i on je, zapravo, voleo da propoveda sinovima Izrailjevim. Naravno, u svojim propovedima on bi ih upozoravao da se ne uzohole što su sinovi Avramovi – jer Bog sinove Avramove može stvoriti i od kamenja – i da odbačeni kamen može postati glava od kuće, te da Izabrani narod, zbog svojih grehova, lako može drugim narodima ustupiti mesto koje u Božijem srcu ima. Ali Levi-Matej je opet najradije razgovarao sa njima – i veruje da se potajno nadao da Bog ipak neće odbaciti svoj narod i da će on ostati Izabrani – a osećao je izvesno ustezanje, mada to Pavlu ne bi priznao, čak da sa paganinom sedne za istu trpezu, naročito paganinom koji odbija krštenje u Hristu.

A sa Andronikom je upravo to bio slučaj. Jer, mada je već skoro tri godine bio domaćin Pavlu i meni, ponekad i Luki, sve naše posetioce primao kao svoje i živio životom koji bi se, uistinu, mogao smatrati primernim životom sledbenika našeg Učitelja, opet nikako nije primao krštenje. Nisam još spreman, ponekad je govorio.

O čemu se zapravo radilo verovatno je više znao Pavle koji je sa njim, nekoliko puta i nasamo, dugo razgovarao, ali o tome Pavle nikome nije hteo reći ni reč. Sa svoje strane, ja

sam mogao tek nagađati; a meni se činilo da Andronikove sklonosti prema nama ne proizlaze toliko iz njegovog osećanja potrebe da sledi jednog novog boga, koliko iz razočaranja, da ne kažem bezmalo svađe, sa starim bogovima. U njegovoj kući su i dalje stajali njihovi kipovi; i mada njega samog nikada nisam video da je pred njima prinosiso žrtvu, članovi njegovog domaćinstva su to redovno činili.

Andronik je bio patricij starog kova i njegove vrline – koje se, unekoliko, jesu poklapale sa onim što su propovedali naš Učitelj i njegovi poslanici – nisu bile sasvim istovetne sa našim niti su proizlazile iz istih razloga. Bila je to ona rimska virtus bez koje ne bi nastalo najmoćnije ovozemaljsko carstvo, nešto što nesumnjivo treba poštovati, ali isto tako biti svestan da nije dovoljno da bi nastalo jedno još moćnije carstvo – ono koje nije od ovoga sveta. Taj rimski virtus se u Rimu naših dana skoro potpuno izgubio; to je Andronik znao i to ga je bolelo i zato je bio besan na stare bogove – smatrajući ih krivim što su dozvolili da se sve ovo dogodi. Što je, opet, značilo samo jedno: Andronik nije više verovao u njihovu moć i njihove vrline, ali je još uvek verovao u njih.

Mislim da je Pavle sve znao, ali je smatrao da se u pukotinama Andronikove vere u stare bogove krije plodno tle za nove klice – a, na kraju krajeva, vezivala ga je za njega i zahvalnost zbog nesebičnog gostoprimstva i zaštite. Ma šta u sebi mislio, Levi Matej se nije mogao suprotstaviti Pavlovom pozivu – da ne kažem zapovesti – da poslednje večer u Rimu provede kod Andronika; već je, uostalom, zbog onoga što je Pavle nazvao predrasudama prema bližnjem svom, dakle svoga odnosa prema paganima – meni, kao Grku, između ostalog – više puta dobio po nosu.

Tako se kod senatora zbila jedna večera koja je vidljivo zabavljala robove što su posluživali – nikada skromniji

sadržaj nije popunio skupoceno Andronikovo posuđe. I to u onom Rimu, gde su se danima prepričavale čuvene gozbe na kojima su se služila jela uobličena i kombinovana na najmaštovitije načine – obroci služeni kao znakovi zodijaka, gde bi svaki znak bio druga vrsta jela, veprovi punjeni jarebicama i drozdovima i slično. Mada, kod našeg domaćina, ovakvih sumanutosti nije bilo.

Levi Matej i senator su se gledali sa nepoverenjem.

Nehotice sam pomislio kako ovo uzajamno nepoverenje ima koren u izvesnoj sličnosti: jedan je mislio kako je njegov narod – kojem je, inače, i dalje u dubini svoje duše, bio verni sin – napustio Boga; i sa bolom je morao prihvatati da mu je Grk poput mene u Bogu bliži od nekog sina Avramovog. Drugi je, pak, mislio da su njegovi bogovi napustili njegov narod: zato se približavao jednom drugom Bogu, ali ne verujući mu dovoljno – mislim, zaista, tako: ne što nije dovoljno verovao u Njega, već Njemu ne verujući dovoljno – da će za njegov narod biti ono što su mu bili stari bogovi.

Rekao sam to kasnije Pavlu i on se zamislio. Verovatno si u pravu, kazao je; a i oni su u pravu. Jer zaista, ništa više neće biti kao pre. To je čudno: jer ma koliko bilo ne samo grešno, nego ružno i strašno, bolno ono u čemu ljudi žive – oni se toga tako teško odriču. Ili nikako; potrebna im je Božija Milost da bi se mogli odreći.

Zamislio se. Možda je mislio o sebi; zuckalo se da je upravo on, u Jerusalmu, predvodio rulju koja je kamenovala Stefana. Ali nastavi:

Pričao mi je sam Levi Matej. Na obalama Galilejskog jezera Učitelj sretne dvojicu posednutih i đavoli u njima ga odmah prepoznaju i zamole da, ako ih izgoni, pošalje ih u krdo svinja. Hrist tako i učini, i čitavo krdo jurnu s brega u jezero i tamo se podavi. Vest o tome proširiše svinjari i ubrzo

se pojavi gomila ljudi iz obližnjeg grada, Gadare, i zamole ga da napusti kraj.

Levi Matej mi je o njihovoj molbi pričao smejući se: poplašili se za svoje svinje. Ali ja mislim da je stvar ozbiljnija: nisu se poplašili za svoje svinje, već za svoje đavole; jer život bi im bio drukčiji kada bi On isterao sve đavole iz njihovog kraja – mnogo, mnogo drukčiji – i to ih je ustravilo. Bolji je poznati život sa poznatim đavolima od novog i nepoznatog života, makar i bez đavola.

Ali za razliku od Andronika, Levi Matej je, počeh.

Levi Matej je susreo Milost, prekide me Pavle. Možda nezasluženo – kao i ja.

Opet je začutao i verujem da je mislio na Stefana.

* * *

Na toj poslednjoj večeri na kojoj su njih trojica bili zajedno – Pavle, Luka i Levi Matej – neko je, čini mi se Luka, pomenuo Stefana i odmah začutao – uopšte su izbegavali da njega pominju pred Pavlom, mada su ga često među sobom pominjali jer je bio, posle Njega, prva žrtva progona.

Bilo je teško ne setiti ga se sada, kada se senka progona ponovo nadvijala nad sve nas, i ja sam poslednjih dana često mislio o Stefanu – slušao sam o svemu detaljno od Luke, ali se nisam nikada usudio da ga pitam da li je istina da je u kamenovanju učestvovao i Pavle. Ali, kao da mi je sam đavo vodio jezik, nisam shvatio zašto je Luka, pomenuvši Stefana odmah i učutao, već sam nastavio razgovor:

Niko od nas ne može biti siguran kako će se držati u takvom času, kazao sam. Sve zavisi od Boga.

Pavle me je pogledao. Sve i uvek zavisi od Boga, rekao je oštro, ali to nije dovoljno kao uputstvo. Ne treba Boga

kušati; prepustiti se struji i od Njega tražiti da stvari reši najpovoljnije po nas.

Ne možemo znati kako ćemo se držati u teškom času i da li ćemo biti pobednici; kao što atleta, koji se sprema za igre, ne može znati hoće li osvojiti venac. Ali on se za takmičenje uporno priprema; kada počinje, obraća se makar svojim, paganskim bogovima moleći ih za pobedu. Ali se sprema.

Andronik je pogledao Pavla i osmehnuo se.

Bio je to zajedljiv osmeh i ta je zajedljivost svakako bila pomalo osvetoljubiva – senator je morao biti povređen prezirom sa kojim je Pavle govorio o, ipak, njegovim bogovima – ali izvesnom osmehu bilo je teško odupreti se; činilo mi se da sam ga, čak, nazreo na licu Levi Mateja.

Pavle je, uopšte, rado pominjao atletu koji se bori za venac; pri tome, po telesnom liku, niko od nas prisutnih na gozbi kod senatora nije manje ličio na nekog takvog. Mali, zdepast, ćelav i krivonog, Pavle je, uistinu, izgovarajući ovo poređenje – a ponekad govorivši i sam o sebi kao atletu koji se sprema za igre – često izmamljivao slične osmehe, koje kao da nije primećivao.

Bože, znam da smo sazdani od blata i da je jedina vredna u nama ona božanska iskra koju si Ti udahnuo – da bi to blato živelo – pa opet nam ono zadaje toliko muke i jada.

Ili ne znam: Pavle bi rekao da je jedno znati umom, kao filosofi koji propovedaju na Agori, i znati srcem, što je jedino istinsko znanje.

* * *

Ne sećam se više zašto smo se Pavle i ja onog dana našli na Forumu rimskog naroda.

Bilo je rano pre podne, peklo je sunce po kamenju Foruma, praznog preko običaja; jedan od onih časova kada vam se i poznat prostor učini čudnim i stranim.

Dospeli smo na Komitijum, prošli kraj ruminalske smokve koja je jednom pružila senku Romulu i Remu, ali nama nikakvu i dospeli do onog čudnog spomenika sa lavovima i natpisom koji niko nije umeo da pročita.

Vidiš, Timotije, rekao je Pavle, ljudi vole naoko zagonetne stvari. Tako ovaj nerazumljivi natpis pobuđuje njihovu maštu te pričaju svašta – čas da je Romulov grob, pa se muče da reše otkuda Romulu grob, kada njihova legenda tvrdi da je odnesen na nebo; čas je to grob nekog drevnog kralja, a sve samo zato što je tu natpis na nekom starom jeziku koji niko više ne zna. Ali kada im se pojavi zagonetka – ali zagonetka koja nije samo igra dokonih, već teška zagonetka koja nudi istinsku odgonetku – onda nekim njuhom oseće da rešenje te zagonetke utiče na njihovu sudbinu i beže od toga uspaničeno. Jer, to jeste prokletstvo ljudske sudbine – da beže od svega onoga što je bitno i što se njih tiče, da beže u nevažno. Istina ima mračan, potmuli i zastrašujući zvon; laž veselo zvekeće i pruža zabavu našim ušima.

Tako je govorio Pavle, a u taj čas, od menjačnica naiđoše trojica pretorijanaca. Bila su to tri visoka, snažna momka, i sunce je svetlucalo na pločicama njihovih oklopa koje su nosili lako, uprkos vrućini i – osetio sam to kasnije, kada su nam se približili, po zadahu – uprkos vinu.

Ne sećam se više da li je Pavle još govorio, ja ga u svakom slučaju nisam čuo – gledao sam njih kako koračaju ravno prema nama i slutio opasnost. Izgledali su moćni, izgledali su strašno i – Bože, oprosti mi – divio sam im se toga trenutka svom snagom svoje slabosti. Što nije mala snaga, znam, nažalost, dobro.

Evo ušljivih propovednika vašljivog boga, kazao je onaj koji je išao napred kao predvodnik. Visok, plav, kao jedini ustupak suncu skinuo je svoju kacigu i držao je u ruci.

Nisam se više ni usuđivao da ih gledam, pa tako nisam dobro video onu drugu dvojicu. Gledao sam u Pavla.

On je ćutao, ali je gledao netremice u njih.

Šta zuriš u mene, rekao je prethodnik, što sam ja sada znao samo po istom glasu jer se nisam usuđivao ni da pogledam u njega. Prizivaš vašku, svoga boga?

I vašku je Bog stvorio, prijatelju, odgovorio je Pavle. Kao i pretorijanca.

Ja sam već bio dovoljno skamenjen da na mene Pavlove reči i nisu ostavile neki utisak – moj užas je dostigao vrhunac sa prvim pretorijančevim rečima i nije se mogao povećati – ali se sada skamenio pretorijanac. Samo začas, jer je sledećeg časa udario Pavla kacigom koju je držao u ruci.

Udario ga je nekako po uvetu i udarac se činio lakim, ali je Pavle pao kao pokošen. Lupio je nosom o velike, ravne ploče kojima je bio popločan Komitijum, pri tome mu je spala tunika skoro do bedara, a kratke, krive noge su se smešno zapraćakale.

Ja sam čekao.

Kako vas nije sramota, začuo se iznenada jedan nov, a opet poznat glas i usudih se da pogledam oko sebe.

Kao da je iznikao iz zemlje – mada se verovatno vraćao iz Kuriје, sa sednice Senata – na par koraka od nas je stajao Andronik.

Kako vas nije sramota, ponovio je. Rimski vojnici koji se ponašaju kao drumski razbojnici.

Stajao je obučen u svoju senatorsku togu, visok i suv, sede kose i brade, sličan kipu nekog slavnog senatora iz vremena Republike, kao zalutao u ovom svetu Neronovog Rima u kojem se rimski vojnici ponašaju kao drumski razbojnici, a konzuli kao njihove četovođe. Bio je sam kao i obično – jer je prezirao one koji na Forum ne mogu da izađu bez roba sa

sobom, makar da bi im šaptao imena prolaznika, kao što je prezirao svet i vreme u kojem je živeo. I sa prezirom je rekao: Pretorijanci.

Kao da je ta reč, od koje su u Rimu drhtali, sama po sebi već predstavljala uvredu.

Pritrčao sam Pavlu, koji se batrgao po pločama Foruma pokušavajući da ustane. U prvi mah – ali samo u prvi mah – prihvatio je da ga pridržim, ali zatim me je blago i odlučno odgurnuo. Malo je još teturao dok sasvim nije stao na svoje noge.

Pretorijanci, još jednom je rekao Andronik sa najdubljim prezirom, a Pavle i ja o ovome nikada više nismo razgovarali.

* * *

Govorio je Pavle: mi smo telesni ljudi i zakon greha je u našim udovima; zato ne znam šta činim, jer ne činim što hoću, nego ono što mrzim to činim; dobro što hoću ne činim, nego zlo što neću ono činim.

Zato trpimo mnoge nevolje, kojima se treba hvaliti jer trpljenje gradi iskustvo, a iskustvo porađa nadu; a nada se neće osramotiti.

* * *

Mogao je onaj događaj sa pretorijancima biti prvi znak svega što se sprema – mada nije moralo da znači, pretorijanci su se već jedno vreme nasilnički ponašali prema svima i što su se pred Andronikom povukli bila je pre posledica njegovog odlučnog, dostojanstvenog nastupa nego njegove senatorske toge jer pretorijancima senatorska toga nije odviše značila. Kasnije su stigla upozorenja i tada su Levi Matej i Luka napustili Rim, ali se još jedno vreme nije događalo ništa.

Kako je požar divan i strašan prizor! Video sam ih više, ali niko ko nije video kako gori jedan veliki grad, grad svih gradova kakav je Rim, ne zna ništa o zaslepljujućoj moći vatre kojoj je Bog dozvolio da se razbukt.

Andronik je, kako rekoh, bio iz jedne od najstarijih patricijskih porodica i kuća mu je bila na Palatijumu, koji su nekada zauzimale takve kuće sve dok carevi nisu počeli, postepeno, ceo Palatijum da pretvaraju u carski dvorac. U vreme kada smo mi u njoj stanovali, ova kuća je ostala kao jedna od retkih privatnih na bregu, već pritisnuta carskim dvorcem, koji je, sa posebnom odlučnošću, proširivao Neron.

Požar je prvo izbio u onom delu Cirka ispod samog Palatijuma, u dućanima sa lako zapaljivom robom. Duvao je nezgodan vetar i požar brzo zahvati sve duž Cirka, gde nije bilo kuća ograđenih jakim ogradom, ni hramova opasnih zidovima, rečju, ma čega što bi moglo požaru stati na put. Naprotiv, tu su se nalazile tek uske uličice sa ogromnim blokovima kuća, idealna hrana za vatru.

Požar je, u početku, stao gutati ravne delove grada i mi smo se mogli nadati da će poštediti Palatijum. Dok nam je oči pekao dim, zurili smo u tamnocrvenu masu vatre koja je svakog časa nezadrživo rasla, nahranjena onim što je progutala i njeno hućanje nas je potpuno zaglušivalo.

Od mračnog sjaja nismo mogli videti šta je sa ljudima a od huke čuti njihovu kuknjavu. Ali su pogorelci stizali na Palatijum i pričali su strašne priče: o jaucima koje je gutala vatra, o užasu starih i nemoćnih, o propasti opkoljenih požarom sa svih strana koji iščekuju da se užasni obruč sklopi oko njih i žele da se to dogodi što pre, ne bi li se, makar tako, oslobodili patnje; o različitosti ljudi; jedni nemoćno stoje, drugi bezglavo beže ne misleći ni na koga, treći se bacaju u vatru da bi spasavali svoje najmilije. Sve su nam to pričali

ljudi opaljenih lica, sagorelih obrva, u ritama; među njima nije bilo nikoga ko nešto nije izgubio – imetak, nekog od dragih – ili sve.

A još se prvog dana požara proširio glas da je podmetnut; ljudi koji su umakli vatri i koji se, u svom očajanju, više ni čega nisu bojali, glasno su pričali da ga je podmetnuo sam car, da bi sagradio novi grad koji će nazvati svojim imenom. Pripovedali su o ljudima koji ne samo da su sprečavali vigile u gašenju požara, već su, štaviše, bacali buktinje u vatru vičući da to čine po nalogu.

Kako rekoh, požar je, u početku, harao nižim delovima grada. No, jednog trenutka krete ka Palatijumu, munjevito se uzvera uz padinu te se zatim, kao da se predomislio, vrati dole. Ovo nas konačno upozori da smo i sami u opasnosti i Andronik smesta naredi da se okupe svi članovi njegovog domaćinstva, da robovi pokupe najvrednije stvari i da svi napuste grad.

Stajali smo ispred kuće, očiju punih suza, ne samo zbog dima; Andronik se pojavi na vratima.

Krenite žurno, reče. Ako krene ovamo, možda nećete imati vremena za bekstvo.

A ti, vrisnu Andronikova žena.

Ja ostajem, kaza on, uđe u kuću i niko ga više nije video.

* * *

Bili smo još u izbeglištvu, van grada, kada su se proširile nove glasine: da požar nije podmetnuo Neron, nego mi, hrišćani.

Narod je besan na cara, rekoh, i mora da ovo potiče od njega.

Tim gore, kaza Pavle. Jer, u njegovoj je ruci mač.

Zatim je dugo ćutao.

Idi, Timotije, reče napokon. Uzmi svoj zavežljaj i beži ne časeći ni časa. Dokopaj se nekako Grčke, tamo je sigurnije.

Neću to učiniti, kazah.

Hoćeš, nasmeja se Pavle. Lakše nego što misliš.

Zatim je još malo ćutao.

Kada nas ozbiljno upitaju o ljubavi i veri koju nosimo u sebi, samo su dva odgovora: *da* i *ne*. Potrebno je mnogo ljubavi i vere da bi se reklo *da*, a propast je na onome koji kaže *ne*. Zato svako slab treba da beži od takvog pitanja.

Veruj mi, Timotije; ja bar znam mnogo o tome kako čovek može biti bedan. Beži i spasavaj svoje telo; možda ćeš tako steći priliku da spaseš i dušu.

* * *

Ja sam star čovek i volim da gledam maslinjake kako se spuštaju ka moru. Pavlu su odsekli glavu mačem onoga dana kada su razapeli Petra. Živim sa dobrim ljudima i propovedam im Spasiteljevu reč; On im otvara uši a mene štedi od iskušenja.

Samo se često pitam: da li sam svoju priliku uistinu iskoristio?